११. कठीण समय येता...

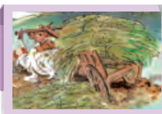

कृष्णाकाठी वसलेले राजापूर हे एक गाव. साखर कारखान्यामुळे या परिसरात मोठ्या प्रमाणात ऊस पिकवला जातो. उसाची वाहतूक बैलगाडीतून केली जाते. कारखान्यापर्यंत कच्चे-पक्के रस्ते आहेत. एकामागून एक उसाच्या गाड्या कारखान्याकडे जातात.

एकेदिवशी बैल थकल्यामुळे एक बैलगाडी इतर बैलगाड्यांच्या बरीच मागे राहिली होती. मुंडासे गुंडाळलेला गाडीवान गाडी हाकत होता. गाडीवर त्याची सात-आठ वर्षांची मुलगी व बाजूलाच त्याची बायको बसलेली होती.

ती बैलगाडी बंधाऱ्यालगतच्या उताराला लागली. रस्त्याच्या बाजूला खोदलेल्या मोठ्या खड्ड्याजवळ येताच आवाज झाला. बैलगाडीचे एक चाक निखळून बाजूला पडले. उसाने भरलेली गाडी एका बाजूला कलल्यामुळे गाडीवानाची बायको त्या खड्ड्यात पडली. वरून उसाचे बांधे तिच्या अंगावर पडू लागले. गाडीवर बसलेली मुलगी एकीकडे फेकली गेली. गाडीवान बैलांचा कासरा धरून धडपडत कसाबसा जमिनीवर आला; पण गाडी उलटली आणि बैलांच्या गळ्याला एकाएकी फास बसला. तो खड्डा तर उसाने पूर्णतः झाकला गेला.

नेमके याच वेळी दोन स्थानिक तरुण बाइकवरून कारखान्याकडे जाण्यास निघाले होते. त्यांनी हा सारा प्रकार पाहिला आणि मोटरसायकल रस्त्याच्या कडेला लावून ते गाडीकडे धावले. पहिल्यांदा बैलांचा गळफास सोडवून ते गाडीवानाकडे वळले. गाडीवान जखमी मुलीला उचलून घेऊन 'सकू...सकू...' म्हणत गाडीभोवती व्याकूळ होऊन फिरत राहिला; पण त्याच्या बायकोचा ठावठिकाणा लागत नव्हता.

मोटरसायकलवरून आलेल्या एका तरुण मुलाने प्रसंगावधान साधून बाइकला किक मारली आणि शाळकरी मुलांचे पाढे ऐकू येत होते त्या दिशेला बाइक पळवली. शाळेच्या पायरीशी बाइक लावून थेट वर्गात गुरुजींच्या समोर हात जोडून उभा राहिला व म्हणाला, ''सर... रस्त्यावर उसाची गाडी पलटी झाली अन् खड्ड्यात पडली आहे आणि एक बाई खाली दबून गेली आहे. त्या बाईचा जीव वाचवायला हवा. मुलांनी तिच्या अंगावरील उसाचे बांधे उचलले तरी ती बाई वाचेल. लवकर चला! प्लीज...''

शिक्षकांनी लगेच सूचना केली, ''मुलांनो, आपल्या शाळेच्या बाहेर अपघात झाला आहे. तिकडे लवकर चला. शाळेच्या बाहेर पडा.'' तुफान आल्याप्रमाणे वर्गातले सारे विद्यार्थी भराभरा वर्गाबाहेर आले. सर्व विद्यार्थ्यांना घेऊन शिक्षक घटनास्थळाकडे गेले.

पलटी झालेल्या गाडीजवळ येताच दोन्हीकडील वाहने अडवण्यासाठी चार-चार मुलांनी रस्त्यावर आडवी साखळी केली आणि बाकीच्यांनी शिक्षकांच्या मार्गदर्शनाने दोरखंड बांधून गाडी सरळ केली. काही मुले भराभरा ऊस उपसू लागली. उसाच्या ढिगाऱ्याखाली गाडीवानाची बायको निपचीत पडली होती. सर्वांच्या काळजात धस्स झाले, कारण तिचा श्वासही गुदमरला होता.

ते दोन तरुण, शिक्षक आणि गाडीवान यांनी मोठ्या कष्टाने तिला खड्ड्यातून बाहेर काढले

आणि रस्त्याच्या कडेला एका झाडाखाली आणले. गाडीवानाची मुलगी शॉक बसल्यासारखी भेदरलेल्या नजरेने आईकडे पाहतच राहिली. विद्यार्थिनींपैकी काहींनी त्या बाईच्या हातापायांचे तळवे घासले, तर एका मुलीने तोंडाद्‌वारे कृत्रिम श्वासोच्छ्‌वास सुरू करण्याचा प्रयत्न चालवला. बऱ्याच प्रयत्नांनंतर ती थोडी हालचाल करताना दिसली, तशी 'ए... आयोऽऽ!' म्हणून तिच्या मुलीने तिला मिठी मारली. सगळ्यांना हायसे वाटले. मुलांचेही डोळे पाणावले. त्या सर्वांना त्या बाईमध्ये आपापली आई दिसली असावी.

इतक्यात शाळेतून आणखी काही मुलांना घेऊन मुख्याध्यापक स्वतः त्या ठिकाणी आले. त्यांच्या मार्गदर्शनाखाली एका विद्यार्थ्याने कापसाच्या बोळ्यांनी आयोडीन लावून त्या बाईच्या जखमा स्वच्छ केल्या. जखमी मुलीच्या कपाळावर आलेले रक्त पुसून जखमेवर पट्टी बांधली. गाडीवानाची बायको वेदनांनी विव्हळत होती. कदाचित त्या बाईच्या हाताचे हाड फ्रॅक्चर झाले असावे.

इतक्यात एक सुमोगाडी रस्त्याने आली. विद्यार्थ्यांनी ती थांबवली. तिच्यातले प्रवासी खाली उतरले आणि प्रसंगाचे गांभीर्य जाणून त्यांनी आपली गाडी अँब्युलन्सप्रमाणे वापरायला दिली. त्या तरुणाच्या मोटरसायकलवर एक विद्यार्थी मागे बसला आणि त्या सुमोगाडीच्या पुढे लाल रंगाचा रुमाल झेंड्यासारखा हालवत पुढे निघाला. समोरून येणारी वाहने बाजूला होत होती. जखमी मायलेकी, गाडीवान, एक तरुण, शिक्षक आणि चार विद्यार्थी घेऊन ती गाडी ग्रामीण रुग्णालयाकडे निघाली.

इकडे अपघात झाल्याची बातमी कळताच पुढे गेलेल्या बैलगाड्यांवरचे काही गाडीवान मागे आले. त्यांनी ती पलटी झालेली गाडी बैलांसह हळूहळू मार्गी लावली. काही गाडीवान रुग्णालयात पोहोचले.

त्या दोन तरुणांनी कारखान्याच्या अधिकाऱ्यांना फोन करून कळवल्याने तेही रुग्णालयात पोहोचले. कर्ज, उसनवारीने अगोदरच खचलेल्या गाडीवानाला काळजी वाटत होती. कारखान्याचे अधिकारी त्याच्या जखमी कुटुंबाला धीर देऊन म्हणाले, ''घाबरू नका.... तुमच्या मदतीला किती लोक आलेत पाहा.'' गाडीवान गोंधळला होता. त्याच्या पाठीवर हात ठेवत शिक्षक म्हणाले, ''तुमची बायको जिवंत आहे हीच लाख मोलाची गोष्ट. काळजी करू नका, त्या लवकर बऱ्या होतील.'' कारखान्याचे अधिकारी म्हणाले, ''दवाखान्याच्या खर्चाचे आम्ही पाहू. तुझ्या कामाचेही पाहू. तुला आणखी काही हवे असल्यास सांग.'' धक्का बसलेल्या त्या गाडीवानाला हुंदके आवरता आवरेनात. अधिकाऱ्याच्या आश्वासनाने भारावून जाऊन त्याने अधिकाऱ्याचे, गुरुजींचे पाय धरून अश्रूंना वाट मोकळी करून दिली.

ज्या दोन तरुणांनी मदत केली, ते पत्रकार होते. त्यांनी अपघाताची सविस्तर बातमी फोटोसह वृत्तपत्रातून प्रसिद्ध केली. विद्यार्थ्यांनी केलेल्या आपत्ती व्यवस्थापनाबद्दल सगळ्यांनी त्यांचे कौतुक केले. अनेक मान्यवरांनी शाळेला अभिनंदनाची पत्रे पाठवली.

– मनोहर भोसले

शब्दार्थ : **मुंडासे** – डोक्याला बांधायचे पागोटे. **व्याकूळ होणे** – कासावीस होणे. **उसाचे बांधे** – उसाच्या मोळ्या. **पलटी होणे** – उलटणे. **दोरखंड** – जाड दोर. **निपचीत पडणे** – हालचाल न होता पडून राहणे. **काळजात धस्स होणे** – खूप घाबरणे. **भेदरणे** – भीतीने घाबरणे. **हायसे वाटणे** – समाधान वाटणे, संकटातून सुटल्यासारखे वाटणे.

स्वाध्याय

प्र. १. का ते सांगा.

(अ) पहिल्यांदा बैलांचा गळफास सोडवून मग ते तरुण गाडीवानाकडे वळले.

(आ) गाडीवान व्याकूळ होऊन गाडीभोवती फिरत होता.

(इ) मोटरसायकलवरून आलेला एक तरुण शाळेत जाऊन गुरुजींना भेटला.

(ई) गाडीवानाची मुलगी आईकडे भेदरलेल्या नजरेने पाहत होती.

प्र. २. तीन–चार वाक्यांत उत्तरे लिहा.

(अ) गाडीवानाची बायको उसाच्या ढिगाऱ्याखाली दबली गेली, हे त्या दोन तरुणांनी कसे ओळखले असेल?

(आ) शिक्षक विद्यार्थ्यांना घेऊन लगेच घटनास्थळाकडे का निघाले?

(इ) गाडीवानाला हुंदके का आवरत नव्हते?

प्र. ३. या पाठातील खालीलपैकी कोणाची भूमिका तुम्हांला सर्वांत जास्त महत्त्वाची वाटली? का ते सांगा.

(अ) पत्रकार (आ) शिक्षक आणि त्यांचे विद्यार्थी (इ) मुख्याध्यापक (ई) कारखान्याचे अधिकारी.

प्र. ४. वाक्यात उपयोग करा.

प्रसंगावधान राखणे, काळजात धस्स होणे, भेदरलेल्या नजरेने पाहणे, हायसे वाटणे, डोळे पाणावणे, प्रसंगाचे गांभीर्य जाणणे, मार्गी लावणे, निपचीत पडणे.

प्र. ५. पाठातील विरुद्धार्थी शब्दांच्या जोड्या शोधा व लिहा.

प्र. ६. या पाठातील घटनेसारखी एखादी घटना तुम्ही पाहिली असेल किंवा ऐकली असेल, तर त्या घटनेचे वर्णन करा.

प्र. ७. खालील शब्दांना पर्यायी मराठी शब्द लिहा.

बाइक, प्लीज, शॉक बसणे, फ्रॅक्चर, अँब्युलन्स.

उपक्रम : तुमच्या गावाजवळच्या साखर कारखान्यास शिक्षकांसोबत भेट द्या. तेथील परिसर फिरून खालील गोष्टींचे निरीक्षण करा. माहिती मिळवा.

(अ) शेतातील ऊसतोडणी.

(आ) उसाच्या मोळ्या किंवा बांधे बांधणे.

(इ) उसाच्या मोळ्या गाडीत भरणे.

(ई) कारखान्यापर्यंत उसाची वाहतूक करणे.

(उ) उसाचे गाळप करणे व कारखान्यातील इतर कामे.

(ऊ) कारखान्याच्या परिसरातील ऊसतोड व वाहतूक करणाऱ्या मजुरांची वस्ती.

- **खालील संवाद वाचा. अधोरेखित केलेल्या शब्दांकडे विशेष लक्ष द्या.**

बंडू : सुट्टीत मी मामाकडे गेलो होतो.
लता : आम्ही नाही गेलो कुठेही!
बंडू : मग तू सुट्टीत काय केलंस?
लता : माझ्याकडे खूप पुस्तकं आहेत.
मिनू : तिला वाचायला आवडतं.
लता : तुला नाही का आवडत?
मिनू : मला पण आवडतं ना!
बंडू : गुरुजींनी आपल्याला वाचनाचं महत्त्व सांगितलंय.
लता : ते पटलंय आम्हांला.
मिनू : आपण सारे वाचूया.
लता : चांगले वाचक बनूया.

(१) कोणते सर्वनाम कोणत्या नामासाठी आले आहे ते ओळखा. लिहा.
जसे : मी – बंडू स्वतःसाठी वापरतो.
(२) या पाठातील सर्वनामे शोधा व लिहा.

शोध घेऊया.

- खालील सूचना फलक वाचा. खालील सूचना कोठे-कोठे असतात ते सांगा. तुमच्या शाळेच्या परिसरात कोणकोणत्या सूचनांचे फलक लावता येतील, ते मित्रांशी चर्चा करून ठरवा. तसे सूचना फलक तयार करा.

हा खासगी रस्ता आहे.

येथे कचरा टाकू नये.

येथे जाहिराती लावू नयेत.

येथे थुंकू नये.

येथे वाहने लावू नयेत.

हे पिण्याचे पाणी आहे.

झाडांची पाने, फुले तोडू नयेत.